

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Till Utbildningsdepartementet, Näringsdepartementet, Kulturdepartementet:

Att [få] tala för sig själv – behovet av strategiska satsningar för inkludering av och satsning på samiska röster, erfarenheter och vetenskaplig kompetens

Regeringen efterfrågar synpunkter på behoven för forskning med följande formuleringar:
(<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/03/regeringen-paborjar-arbetet-med-ny-forskningsproposition/>)

Uppdragen är en del av starten på arbetet med den forskningspolitiska propositionen, som kommer att omfatta forskning, högre utbildning och forskningsrelaterad innovation. Med dessa uppdrag kommer forskningsfinansierande myndigheter uppmanas att lämna strategier och synpunkter inför propositionsarbetet. Propositionen kommer att behandla den kommande fyraårsperioden, men också ha ett tioårigt perspektiv. Detta har som syfte att öka möjligheterna till långsiktig planering.

I samband med uppdragen bjuder Helene Hellmark Knutsson, minister för högre utbildning och forskning även in universitet och högskolor, företag, företagsorganisationer, akademier, fackföreningar, doktorandorganisationer och andra organisationer samt allmänheten att inkomma med synpunkter till Utbildningsdepartementet inför propositionen. Arbetet kommer sedan ske i dialog med Näringsdepartementet.

Dessa uppdrag blir en första viktig del av regeringens arbete inför den omfattande forskningsproposition som kommer ange den forskningspolitiska färdriktningen för de kommande åren. Samtidigt bjuder regeringen även in organisationer, företag och experter att komma med förslag på vad som behövs inom deras områden. Jag vill veta vad de anser att Sverige behöver för att vara en framstående kunskapsnation även i framtiden, säger Helene Hellmark Knutsson, minister för högre utbildning och forskning.

– Det är avgörande för Sveriges konkurrenskraft att vi investerar i högkvalitativ forskning och hög kompetens, och även att detta bidrar till innovation och tillväxt, säger Mikael Damberg, närings- och innovationsminister. Sverige måste fortsätta ha en stark innovationskraft i framtiden, och med den allt snabbare utvecklingen globalt behöver vi höja vår förmåga.

Vad vi undertecknare – samiska forskare, aktivister, renskötare, kulturarbetare, konstnärer, enskilda samt även icke-samer/samisk-allierade - menar är avgörande för Sverige som demokrati, forskningsnation, och för gemensamma hållbara framtider är följande:

Vi samer har funnits här på den fennoskandiska halvön åtminstone sedan den senaste istiden.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Vi samer har varit en tydlig och självklar del av makteliten fram till den kolonisation som inleddes med etablerandet av nationalstaterna vid 1500-talets början.

Vi ifrågasätter därför den systematiska exkluderingen av samer i frågor som rör samiska marker och vatten, samiska kroppar och liv. Detta gäller den akademiska sektorn, forskning och innovation i allra högsta grad.

Vi begär istället en strategisk inkludering av samiska röster, erfarenhet och vetenskaplig kompetens. Vi är övertygade om att våra perspektiv och erfarenheter är av stor betydelse.

Förhoppningen är att kunna bidra till en förändring som är till fördel för såväl det svenska som det samiska samhället, i samverkan.

Det handlar om samisk expertis, kunskap, erfarenheter, så kallad traditionell kunskap, som den expertis som samer besitter ifråga om vatten, marker, skogar, djur och inte minst om sig själva i alla mänskligheten och social samvaros aspekter.

Sverige ligger idag såväl forskningsmässigt och kompetensmässig internationellt långt efter gentemot andra västerländska demokratier med egna urfolk; förutom Finland och Norge även Kanada, USA, Nya Zeeland och Australien. I dessa länder finns ett flertal forskningscentrum, institutioner och universitet där urfolk själva är forskare och leder forskning med fokus på urfolk. Här finns all anledning till förbättring i Sverige.

Vi välkomnar DO och Sametingets förslag på en sanningskommission (DO, 2015; Sametinget, 2015) för att utreda svenska statens övergrepp historiskt mot samer och dess konsekvenser i dagsläget, men menar att det inte får stanna vid en tidsbegränsad sanningskommission och avläggande av rapport.

Det behövs omfattande satsningar inom forskning inom områden som rör samer och samisk-svenska relationer, samiska samhället.

De långsiktiga konsekvenserna av tvångsförflyttningar, rasbiologiska studier, kolonial expropriering av marker och vatten samt fortsatta tvångsförflyttningar och aggressiv kolonisation behöver beforskas utifrån samiska perspektiv och med samisk kroppslig erfarenhet, minne, vetenskap samt med existerande urfolksmetodologier som ledstjärna. Med samiska – urfolksperspektiv - kan helande och återhämtning och på sikt även försoning möjliggöras. Det handlar om ett långsiktigt stärkande av människors hälsa och välmående.

Vad gäller teknisk och naturvetenskaplig forskning så krävs omfattande insatser för att säkra hållbara framtider för alla i Sverige. Här har samiska perspektiv och expertis avgörande betydelse. Den kamp för att freda marker och vatten från kortsiktiga exploateringar som förts av samer under lång tid, behöver lyftas fram och analyseras i samklang med forskning. Forskare vid svenska lärosäten behöver få grundläggande kunskaper om samiska traditioner. Marker och vatten behöver skyddas från kortsiktiga och miljömässigt förödande exploateringar och förstörelse som ofelbart leder till en situation där vi inte längre har tillgång till giftfritt dricksvatten, fiskevatten, till betesmarker. Detta måste införlivas genom forskningsverksamhetens alla nivåer.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Kompetens - som samer, konstnärer, kulturutövare, renskötare, företrädare för samiska organisationer och som samiska forskare besitter - är av största betydelse för att säkerställa en hållbar framtid för alla, för vårt med Sverige delade territorier.

Därför är det nödvändigt att säkerställa platser för samer/samiska organisationer, samiska forskare i forskningsdiskussionspaneler, granskningskommittéer, etikkommittéer, forskningsråd, i beredningar, kommittéer, råd och kommissioner för framtida inriktningar på alla områden som rör samiska områden och samers framtid.

Vi begär därför möjlighet att bidra till förändring genom att samiska inifrånperspektiv, samisk kultur, historia och tradition erkänns som självklara utgångspunkter för forskning och undervisning, samt erkänns som betydelsefulla för såväl det svenska samhället som för det samiska samhällets utveckling.

2017 firas hundraårsjubileet av det första samiska riksmötet, som hölls i Trondheim 1917, organiserat av bland annat föregångaren Elsa Laula (Renberg). Laula uppmanar i sin stridskrift från 1904, ”Inför Lif eller Död? Sanningsord i den lapska frågan”, samiska män och kvinnor att ta plats, att utbilda sig och att påverka så att den samiska kulturen ska kunna överleva och se en ljus framtid an: ”tilläggen Eder all den bildning, som I kunnen få, stöd de svaga i kampen för tillvaron och tänk på vårt framtidsmål!”

Vi lyfter fram Elsa Laulas ord och hoppas att Sveriges regering och Riksdag, statliga myndigheter liksom lärosäten, professorer, lektorer och forskare – som inte redan gjort det – kan börja ta till sig våra ord.

Det råder ett urbant svenskt teknovetenskapligt kolonialt och rasistiskt paradigmsområde som måste ifrågasättas på allvar. Det behövs en omfattande satsning genom forskning (och utbildning) så att vi kan säkra hållbara gemensam framtider på det territorium vi delat sedan tusentals år.

Nedan följer mer detaljerade frågeställningar och problemformuleringar som underlag. Underlaget baseras på existerande forskning samt pågående forskningsprojekt, utifrån olika forskningsdiscipliner såväl som på urfolksmetodologiska grunder. Detta underlag är med nödvändighet begränsat, men vi har kompetensen att bidra med ytterligare underlag i samverkan med Utbildningsdepartementet, Näringsdepartementet och Kulturdepartementet.

Forskning om rasism:

Vi menar att rasismen som finns i Sverige är omfattande och inte något nytt fenomen. Den har djupa rötter, där kolonisationen av Sábmme – Sápmi – Saepmie – Sameland har en avgörande betydelse för förståelsen av nutida rasism.

Vi kan inte se att nu existerande satsningar såsom det nyligen etablerade Segerstedtsinstitutets uppdrag verkar vara att bidra till att följa upp rasismens historiska rötter och nutid fullt ut.

Vi menar att en annan självklar del måste utgöras av forskningssatsningar vad gäller den svenska statens koloniala rasism mot samer, såväl historiskt som i nutid, samt ett gediget arbete för att bearbeta trauman och komma tillrätta med konsekvenserna av denna rasism.

Vi vill därmed även se omfattande satsningar på såväl samiskrelaterad som samiskledd forskning och urfolksmetodologier.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Vad gäller området ”kritiska vithetstudier” så är det ett viktigt forskningsområde som har börjat etableras och som behöver gott stöd. Dock finner vi att det idag brister ifråga om kunskapsgrunder för hur samiska erfarenheter situeras inom denna forskning. Eller rättare sagt, så saknas till stor del – på svensk sida av Sábmme – Sápmi – satsningar för att ge möjlighet att diskutera rasism mot samer utifrån dessa perspektiv.

”Vithet” som begrepp medför idag en risk att skymma den verklighet, historiskt och idag, som rör urfolk. Detta gäller självklart samer som levtt inom samma territorier som svear under tusentals år och därmed utseendemässigt inte på något sätt kan särskiljas från vita svenskar. Dessutom finns självklart liksom i andra folkgrupper även samer som inte är ljushyade.

Samer rasifieras och "vitifieras" (jfr Svensson, 2015) på olika sätt i olika sammanhang. Samer som är blonda och ljushyade ifrågasätts om de verkligen är samer, eftersom den rasistiska stereotypen som förmedlats genom bland annat Rasbiologiska Institutets kategoriseringar framhållit ett visst utseende (Jfr Hagerman, 2015; Pirak Sikku, 2014) Samer som är mörkhåriga får återkommande frågor om de är ”invandrare” och det finns rapporter om att man som mörkhårig same särskilt kontrolleras så kallat slumpvis gränskontroller, medan blonda samer passerar utan problem. Även samer som är bruna eller svarta ifrågasätts om de verkligen är samer. Det finns självklart även samer som är internationellt adopterade, och därmed råkar ut för liknande ifrågasättanden och diskriminering som andra adoptanter (jfr Hübinette & Tigervall, 2008).

Samer har därmed att förhålla oss till en verklighet där vi rasifieras samt utsätts för såväl diskriminering som rasistiska attacker på grund av hudfärg och utseende, namn, levnadssätt av omgivande samhälle. Samtidigt avfärdas återkommande samiska erfarenheter av rasism. Det behövs även ytterligare forskning om vilka uttryck rasismen mot samer tar sig utöver de som gäller hudfärg och utseende. (Jfr Omma, 2013).

Även inom det samiska samhället behöver frågor om inkludering - exkludering och rasism lyftas upp och diskuteras utifrån samiska perspektiv och insikter och med forskning som viktigt stöd. Ett nyligt exempel är den debatt om vilka som på finsk sida ska ha rätt att registrera sig för att rösta i Sametinget, en debatt som finns även på svensk och norsk sida (Jfr Nyssönen, 2007; Sarivaara et al. 2013; Junka-Aikio, 2014)

Liknande diskussioner finns i USA, och Canada, Australien och Japan. Många som tillhör urfolk ser inte "ser ut som urfolk" förväntas se ut enligt de rasistiska stereotyperna. Det är därför viktigt att knyta an till urfolksdiskussioner kring vithet från andra håll i världen. Det finns viss forskning redan på svensk sida (jfr Åhrén, 2008; Ledman, 2012), men det behövs omfattande satsningar. Se även artiklar och inlägg av Broberg, 2013; Lundberg Andersson, 2014.

Att göra upp med arvet från rasbiologin

Sábmme – Sameland- sträcker sig över fyra nationsstater; Norge, Sverige, Finland och Ryssland.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Samer utgjorde del av makteliten fram till etablerandet av den moderna svenska staten med Gustav Vasa.¹ Därefter påbörjades kolonisationen av det samiska territoriet och den samiska befolkningen, där naturresursexploatering konsekvent varit mest framträdande. Ett betydande inslag i kolonisationen internationellt liksom i Skandinavien var och är rasism, dvs att kategorisera människor i högre och lägre stående. Rasism och kolonisation av samiska marker och vatten har gått hand i hand sedan tidigt 1800-tal. En viktig del av denna rasism är de skullmätningar och studier av samers kroppar som gjorts inom det som kallas för ”rasbiologiska studier” och som utförts inom ramen för svensk vetenskaplig forskning och därmed stöd och uppmuntran från den svenska staten.

Redan från 1830 inleddes en mätningar av samers kroppar. De första mätningarna utfördes av arkeologen Sven Nilsson (1787-1883), då utifrån arkeologiskt material och kranier från döda människor. Detta följdes av många andra forskare; två professorer i anatomi vid Karolinska Institutet, Anders Retzius (1796-1860), och Gustaf von Düben (1822-1892). Anders Retzius son, Gustaf Retzius (1842-1919), var en huvudaktör inom den fysiska antropologiska forskningen i Sverige före sekelskiftet 1900 och följde i sin fars fotspår och samlade samiska kvarlevor. Som mest fanns 2200 kranier, varav flera var samiska. Dessa kvarlevor brann dock till största delen upp i en brand vid Karolinska institutet 1892.

Herman Lundborg (1868-1943) drev den rasbiologiska forskningen vidare och kom att bli en förespråkare för rashygien i Sverige. Det svenska rasbiologiska institutet i Uppsala startades 1922, efter beslut i Sveriges Riksdag. Planer för forskningsinstitutet hade funnits sedan början av 1900-talet och diskuterats såväl inom Sverige som internationellt sedan länge. Lundborg var institutets första chef, mellan åren 1922 – 1935. Institutet bedrev, genom främst Lundborg bl.a. ”fysisk antropologiska” undersökningar av den samiska befolkningen i Sverige. Nu var det inte enbart skullarnas form som var av intresse utan hela människan studerades, fotograferades och mättes. Lundborgs undersökningar av samerna hade påbörjats 1913 och fortsatte fram till 1920. Sedan fortsatte verksamheten mellan åren 1922 och 1935. Fotografierna, anteckningar och böcker från dessa undersökningar finns vid universitetsbiblioteket, Carolina Rediviva, i Uppsala.

De rasbiologiska kategoriseringarna från mitten av 1800-talet fyllde således funktionen att definiera samer som en ”primitiv” ras och hänger ihop med så kallade ”Lapp-ska-vara-lapp-politiken”². Den har en direkt parallell till kolonisationen av Afrika och Asien. Det rasbiologiska arvet hänger nämligen nära ihop med en omfattande naturresursexploateringen av samiskt territorium. Hjalmar Lundbohm var LKABs förste disponent i gruvexploateringen in Giron -Kiruna och har länge framhållits som en mecenat och ”samernas vän”. Curt Persson

¹ Se till exempel Inger Zachrisson, *Möten i gränsland: samer och germaner i Mellanskandinavien* (Stockholm: Statens historiska museum, 1997); Else Mundal, 'Kontakt mellom nordisk og samisk kultur reflektert i norrøne mytar og religion', i *The Sámi and the Scandinavians : aspects of 2000 years of contact*, Jurij K. Kuz'menko (Hamburg: Kovač, 2004, 41-53; Gunilla Larsson, *Ship and society: maritime ideology in late Iron Age Sweden* (Uppsala : Uppsala universitet , 2007).

² Se Lennart Lundmark *Lappen är ombytlig, ostadig och obekvämt*: svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv (Bjurholm, 2002)

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

har dock genom historisk undersökning visat på hur Lundbohm upplät sina nätverk och bidrog med pengar från gruvnäringen till finansieringen av rasbiologisk verksamhet på samer och tornedalingar i området.³

Många samer har mött dessa forskare och det är högst troligt att de flesta samiska släkter har någon på bild i Rasbiologiska institutets bildsamlingar. Hur många som är nära berörda av kvarlevorna direkt är ännu oklart.

Vid Uppsala universitet finns även fotografierna från det av Sveriges Riksdag 1922 etablerade Rasbiologiska institutet, inklusive nakenbilder, på såväl vuxna som barn, ligger åtkomliga under Offentlighetsprincipen, vid Uppsala universitetsbibliotek, utan särskilda etiska riktlinjer.

Rasbiologins fysiska arv – liksom dess konsekvenser för svensk-samiska relationer, samt ifråga om intergenerationella trauman behöver beforskas – **utifrån** samiska perspektiv – och i nära samverkan med det samiska samhället. Forskningsetiska policier måste utformas i samverkan och under ledning av de berörda. Här är det en självklarhet att involvera samiska forskare – forskare som själva är samer - och som har erfarenhet från såväl det samiska samhället som från akademisk forskning och som kan verka för att de etiska förhållningssätten följer internationell hög standard.

Statliga muséer och forskningsinstitutioner saknar idag etiska policier utformade i samverkan med samiska samhället vilket leder till minst sagt absurda situationer, där exempelvis Sametingets styrelse kallas in för att fatta beslut om Historiska muséets samlingar och tillgänglighet för samiska konstnärer som arbetar med utställning om rasbiologi.

Repatrieringsfrågor behöver lösas i samverkan med samiska samhället, och dess företrädare, men det behöver ske på ett etiskt korrekt sätt där en kompetens måste utvecklas hos de samiska samhällets företrädare. Det är inte rimligt att enbart Sametingets – som är en myndighet – ska ha detta ansvar, utan det är även det bredare samiska samhället med organisationer och även de efterlevande släktingarna som måste involveras.

Vi konstaterar även att den med skattemedel finansierade forskning från svenska lärosäten som finns på området har hitintills främst utförts av icke-samer. Även om detta är en viktig forskning som på bra sätt lyfter fram den koloniala rasismens övergrepp, så är problemet med avsaknaden av samiska inifrånperspektiv att frågeställningar som handlar om att hantera de trauman som uppstått inte belyses. Varje representation av övergreppen riskerar att bli ytterligare ett övergrepp. Det behöver satsas på forskning som leds av samer, som har de egna erfarenheterna av konsekvenserna och bär minnena från övergreppen. Flera samiska konstnärer har på olika sätt arbetat med dessa frågor utifrån samiska perspektiv, och det finns anledning att se detta som viktig konstnärlig forskning som bör ges särskilt stöd utifrån forskningsmedel.

Här finns som goda exempel: Utställningen ”Maadtoe” av Anders Sunna och Michiel Brouwer, Katarina Pirak Sikkus omfattande studier och utställningar (Pirak Sikku, 2014);

³ Curt Persson, *På disponentens tid: Hjalmar Lundbohms syn på samer och tornedalingar* (Luleå,, 2011)

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Rose-Marie Huuvas långa kamp för återbegravning av samiska kvarlevor (Huuva, 2009) samt arbete av Tomas Colbengtson (jfr Lindhe, 2015).

Trauman från kolonisationen- forskning för helande

Det är även så att det är väldigt svårt att det för samer, såväl inom akademien som utanför, kommunicera dessa trauman till forskare som inte har liknande erfarenheter eller släkthistorier. Vi agerar idag inom en akademi där att hålla ”distans” till forskningsämnet hyllas som självklarhet. Att erkänna negativa – och även glada - känslor är sällan accepterat och avfärdas ofta som ”oprofessionellt”. Detta trots att det finns erfarenheter från exempelvis forskning om Förintelsen, som framhåller andra utgångspunkter. Ett exempel på detta är symposiet som hölls 2012, vid Hugo Valentin Centrum, med fokus på trauma och sekundär traumatisering, boken som är resultat från symposiet samt forskarnätverket TRAST samt Maček, 2014).⁴

Det pågår dessutom – medvetet eller omedvetet – en bortrationalisering av den koloniala historien, den koloniala nutiden, och vad den innebär för samer, inom och utom akademien. Bristen på erkännandet av en kolonial situation har allvarliga konsekvenser. Det som händer i Girjas mot Staten rättegången är en tydlig påminnelse om detta. Många andra exempel finns också. Samt inte minst det fortsatta osynliggörandet av samisk historia, kultur och tradition inom svensk akademi (jfr Svalastog, 2014).

Således behöver det satsas på att inhämta erfarenheter från forskning från områden med stark urfolksrepresentation inom akademien, såsom i Australien, Nya Zeeland, USA och Canada, och de metoder som där utarbetats. Se till exempel Atkinson, 2002; Smith, 1999; Wilson, 2008; Öhman/Wyld, 2014.

Forskning om och utmanande av det koloniala teknovetenskapliga paradigmet

Det råder inte bara två starka statsunderstödda normer inom den svenska akademien och det svenska samhället, utan (minst) tre. Dels en manlig norm, dels den svenska vithetsnormen samt slutligen en urban svensk teknovetenskaplig kolonial och rasistisk norm.

Den urbana svenska/vita teknovetenskapliga normen – som är såväl kolonial som rasistisk – det sista är i styrka snarast ett paradigm. Det är den grund som finns för alla universitets forskning och utbildning.

⁴ Se konferenshemsida <http://www.valentin.uu.se/News-and-events/Messageboard/Newsitems/SympTraumaSecondaryTraumatization/>

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Detta paradigm står än idag mer eller mindre utan möjlighet till reellt ifrågasättande, på grund av brist på akademiska plattformar. Detta kan illustreras med Rikskansler Axel von Oxenstiernas uttalande från 1600-talet: ”I Norrland, hava vi ett Indien inom våra gränser, bara vi rätt förstå att utnyttja det”.

Den svenska forskningens företrädare vid renommerade universitet som Lund och Uppsala samt Karolinska institutet började från tidigt 1800-talet att peka ut oss samer som ”de Andra”.

Detta ledde så småningom till att såväl barn som vuxna utsattes för rasbiologiska undersökningar där vi utmålades som ”primitiva” och blev föremål för en statlig rasistisk särskiljande ”lapp-ska-vara-lapp”-politik med förödande konsekvenser, såsom nomadskolor, tvångsflyttningar (Jfr Marainen, 1996; Hanes, 2001; Lantto, 2008), tvångsslakt av ren, tvångsassimilering till svenskhet samt förluster av såväl rättigheter som mark.

Varken den svenska staten eller de svenska lärosätena har någonsin på allvar gjort upp med denna politik eller dess efterverkningar. Istället förefaller man ha valt vägen av en strategisk glömska, en uttradering av minnet av övergreppen. Parallellt har uttraderandet av samisk kultur, tradition och språk fått fortsätta mer eller mindre ostört.

Enbart den som själv väljer särskild samisk inriktning på universitetsnivå kan få tillgång till (en begränsad) insikt. Detta är dessutom endast möjligt tack vare att viktiga föregångare – såväl samer som icke-samer – envist och oförtröttligt tagit och tar sig an historien, berättelserna och nutiden. Det är dessutom fullt möjligt att genomgå grundskola, gymnasium och universitetsutbildning, ja även forskarutbildning, utan att få lära sig grundläggande aspekter av samisk kultur, språk, tradition, historia, nutid och svensk kolonisation av Sábmme.

Konsekvensen är att personer utbildade utifrån detta urbana svenska teknovetenskapliga koloniala och rasistiska paradigm är de som fattar avgörande beslut om samers liv, hälsa, kultur och framtid och inte minst även samiska kroppar, såväl levande som döda. I juni avslutades den första delen av en historisk rättegång. För andra gången, sedan det så kallade Skattefjällsmålet, står svenska staten mot samerna i domstolen. Denna gång är det en sameby, Girjas, som stämt staten gällande rättigheter till specifika marker och vatten. I samband med rättegången har Staten genom sitt ombud dels avfärdat de senaste decenniernas framstående forskning som partisk – till fördel för samer. (DN.se Debatt, 11/6 2015) Därmed har Staten i princip framfört att tidigare kolonial forskning, inklusive den rasbiologiska forskningen, varit ”opartisk”. Dessutom har Staten genomgående i sina pläderingar tagit sig rätten att definiera samer enligt rasbiologisk terminologi som ”lappar”. Justitiekansler Anna Skarhed försvarar i en intervju språkbruket med att Staten inte menar något nedsättande; same eller lapp, det är ju enbart ”en lek med ord”. (SvD.se 11/6 2015)

”Miljövänlighet” som teknovetenskapligt kolonialt och rasistiskt paradigm

Elproduktion som är miljömässigt och socialt förödande, såsom vattenkraft och vindkraft, framhålls som miljövänlig i en diskurs formad i en akademi där staden och urban svenskhet är norm. Elkonsumenter konfronteras sällan eller aldrig med de omfattande konsekvenserna av elproduktionen som hotar såväl renskötseln som samisk kultur samt utsätter människor för direkt livsfara. Det saknas satsningar på historisk och nutida forskning som analyserar konsekvenserna av elproduktionen som sker till stor del på samiskt territorium.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Det handlar om *vattenkraftexploateringen* som startade i början av 1900-talet under ledning av svenska staten. Vattenkraften står för omkring hälften av Sveriges elproduktion. Exploateringen gjordes med en inriktning enbart på elproduktion, i svenska statens tjänst, där alla andra intressen åsidosattes. Detta fortsätter än idag. Endast ett fåtal studier har gjorts som analyserar konsekvenser historiskt och idag för det samiska samhället och relationerna. Se Össbo, 2014; Öhman 2015a/b.

Det handlar även om det senaste i ”miljövänlighet” nämligen *vindkraftsexploateringar*. Här finns ännu enbart studier som visar på allvarliga konsekvenser för renskötseln (jfr Skarin et al., 2015). Det finns ett flertal rapporter, intervjuer som visar på allvarliga störningar för renskötseln, som startar redan vid planeringen av vindkraftverk. Här behöver forskningen lyssna till och ta in perspektiv från renskötseln direkt, då det har omfattande negativa konsekvenser för de människor som berörs (jfr Öhman, 2015c)

Det sker återkommande *militärövningar* med giftiga utsläpp och störningar för såväl människor som djur och ser hur våra hemorter marknadsförs på Vidselbasen via Försvarets Materielverk som ett territorium med noll procent invånare. Konsekvenserna av dessa militärövningar behöver beorskas på utifrån samiska och lokala perspektiv – såväl sociala som miljömässiga. Det handlar om giftiga utsläpp i vatten och marker, splitter som sprids i renars kroppar och sociala konsekvenser av tvångsförflyttningar. (Jfr Öhman/Mikaelsson 2014; Thunqvist 2014)

Svenska regeringars mineralstrategier och gruvpolitik bygger på fortsatta tvångsförflyttningar av samer och förstörelse av framtida livsmöjligheter –som i Rönnbäck - Umeälven, Gállok - Luleälven, Laver - Piteälven. De prospekteringar som genomförs, undersökningstillstånd innebär såväl kortsiktiga som långsiktiga sociala och miljömässiga negativa konsekvenser för hela bygder. (Jfr Lundberg Tuorda, 2014; Persson/Öhman 2014; Lundberg Tuorda, 2014)

Utsläpp från existerande, verksamma och konkursade gruvor – Blaiken, Svärträsk, Kaunisvaara, Aitik med flera, förgiftar vattendrag och marker, utan att tillräckliga reningsåtgärder vidtas. Här saknas forskning om långsiktiga följder för hälsa inom samiska samhället, liksom för alla andra som lever i dessa områden.

Kommuner i samiska områden om och om igen faller för illusioner om nya arbetstillfällen och folkökning genom vindkraft- och gruvetableringar, som med säkerhet innebär såväl stora förluster för samiska och andra lokala näringar samt miljöförstörelse. Samtidigt saknas satsning på forskning om hur små samhällen kan utvecklas utifrån sina egna förutsättningar, och vad fokuseringen på staden som norm har för konsekvenser för de mindre samhällena, landsbygden.

Ytterligare något som måste beforskas är konsekvenserna av att Stockholms –med läkemedelsrester och tungmetaller kontaminerade –avföringsslam sänds på tåg för att läggas till de redan giftiga gruvavfallsdepåerna i Aitik och att det används som gödsel för skogar.

Årligen dödas i tusentals renar i en transportpolitik där inga lösningar organiseras för säkra passager vid järnvägar och vägar, och där även människor tvingas riskera sina liv. Här finns omfattande forskningsinsatser att göras, i samverkan med de berörda samebyarna.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Unga samer och framförallt renskötare mår allt sämre och hur alltför många unga samer begår självmord. Inledande forskning finns här att tillgå (jfr Omma, 2013) men det behövs ytterligare omfattande forskningssatsningar, som även har som mål att bidra med helande och stärkande, samt att koppla den psykiska hälsan till tidigare och pågående kolonisation – markkonflikter, rovdjurstryck m.m.

Vi ser hur renskötseln som är en självklar del av samisk kultur, i ett flertal sammanhang avfärdas som betydelselös av statliga företrädare. Här finns all anledning att lyfta upp samisk kultur som grundförutsättning i forskarutbildningar som rör det samiska territoriet, och att samisk kultur och tradition blir en självklar del och förutsättning för alla forskningsdiscipliner som rör dessa områden.

Vad gäller skogsforskning finns idag satsningar. Likväl kan vi konstatera att landskap utarmas och det livsviktiga vattnet förstörs genom en kalhyggespraktik och skogsmissbruk utan historiskt motstycke. Detta har omfattande påverkan på de människor som lever i detta landskap, och det finns all anledning att bedriva forskningsinsatser som har som utgångspunkt att detta är levande landskap, där människor lever och inte enbart skogsproduktion.

Samiskt kulturarv skövlas, sprängs och grävs bort i olika exploateringar och hur begränsade arkeologiska undersökningar görs enbart när det snart därefter ska förstöras, och utan särskild kompetens för att säkerställa samiska lämningar. Det finns all anledning att stärka satsningar på samisk arkeologi, och kunskapsöverföring av de som idag innehar expertisen. (Jfr Larsson, 2014).

Behov av strategisk inkludering av samiska röster – inkludering av oundgängliga perspektiv, kunskaper och expertis

Vi ser gång på gång hur samiska röster systematiskt exkluderas i ett flertal sammanhang som berör samiska marker och vatten, samisk kultur och samiska kroppar; däribland Vattenverksamhetsutredningen (2014), Dammsäkerhetsutredningen (2012); utarbetandet av etiska riktlinjer för handhavande av samiska mänskliga kvarlevor (Uppsala universitet 2014), regeringens energikommission (2014 -) och det nationella skogsprogrammet, forskningsberedningen (2015-).

Det behövs forskning som tar med samiska perspektiv och erfarenheter, och det är nödvändigt med omfattande samisk representation. De som lever och verkar i markerna har oundgängliga kunskaper som behöver lyftas fram för att säkra vår gemensamma hållbara framtid.

Samiskrelaterad forskning behöver formuleras och utföras av fler samer

Vi bevitnar hur samiskrelaterad forskning fortsatt formuleras, beslutas om och leds framför allt av icke-samer, samtidigt som det för samiska forskare många gånger är förenat med karriärförstörelse, avslag på ansökningar och personlig utsatthet att framhärda en samisk identitet. Att framhålla sin samiska identitet, till skillnad från den som gör detsamma med svensk identitet, innebär nämligen att man ställer sig öppen för att bli utpekad som ”partisk” eller ”politisk” i sin forskning.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

När det väl beviljas särskilda medel till samiskrelaterad forskning – senast 2012 - ser vi hur det saknas kompetens ifråga om urfolksforskning och urfolksmetodologi hos de svenska forskningsråden och därmed hos de sakkunniga som utses för att granska forskningsansökningar. Vi saknar även särskild kompetens gällande urfolksforskning och metodologi inom EUs forskningsfinansiering.

I Sverige ser vi återkommande hur forskningsprojekt – inom samiskrelaterad forskning – utan direkt koppling och erfarenhet från det samiska samhället beviljas forskningsmedel och till och med bedöms som ”excellenta”. Detta samtidigt som samiska forskares ansökningar, grundade i frågeställningar inom det samiska samhället och med omfattande erfarenheter och kompetens, avslås av samma finansiärer.

Den samiska aktivisten, kulturarbetaren, jojokaren och läraren Karin Stenberg (1884-1969) skrev följande 1920 i *Dat läh mijen situd* – på svenska ”Det är vår vilja” – en skrift riktad till Sveriges Riksdag:

Svenskar, som resa genom lappmarkerna med hästlass av konserver och huvudet fullproppat med sina egna storhetstankar, utan att kunna vårt språk, utan att kunna följa oss på våra vandringar, i vårt arbete, utan låta sig fraktas som kollin genom bygderna, de skriva understöda av staten och enskilda, böcker om oss och vårt liv, som hallstämplas såsom “sanningen om lappen”.

Vetenskapsteoretiskt byggde forskningen då, som idag, på att utmåla samer som de Andra, som ska beforskas och förklaras – utifrån. Även om vi de senaste decennierna har sett en förändring till det bättre och det idag finns många goda och kompetenta forskare som inte är partiska till fördel för den svenska statens koloniala forskningspolitik och som åtnjuter stort förtroende från samiskt håll; även om det nu finns flera forskare och doktorander som själva är samer, så är det fortfarande oerhört svårt att på allvar utmana de urbana, rasistiska och koloniala normerna, att ens nagga i kanterna på paradigmet.

Ytterst litet utrymme ges och endast ett fåtal och begränsade satsningar görs idag för forskning som handlar om att stärka det samiska samhället, näringar och kulturuttryck, dricksvatten, livsmiljö och tryggad livsmedelsförsörjning. Det ges minimala anslag för att forska kring och därmed ge tillgång till de minnen som borde vara en självklar rättighet för varje folk. Det saknas även nödvändiga satsningar på forskning om de trauman och konflikter som uppstått på grund av den statliga kolonisationen, tvångsförflyttningar, rasbiologiska studier och rasistisk särskiljande politik.

Förutom bristen på satsningar för ett, utifrån samiska perspektiv, etiskt hanterande av de rasbiologiska arkiven, och läkande av trauman från dessa ”vetenskapliga studier” är ett annat uppenbart exempel forskningen om renar och renskötsel.

Den tillåts sällan eller aldrig på allvar bedrivs utifrån den långa och omfattande kunskap, vetenskap, som finns hos renskötselns utövare, för att främja och stärka densamma. Forskning om renskötsel tvingas istället till stor del handla om att bevisa det som renskötare återkommande vittnar om; att renskötseln står inför kollaps på grund av den statliga rovsdjurspolitiken i kombination med vattenkraft, vindkraft, gruvor, vägar och järnvägar.

Renskötsel bedrivs på stora delar av Sveriges yta, det är en oundgänglig del av svensk ekonomi och med sin koppling till samisk tradition en unik källa till traditionell kunskap.

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Här behövs omfattande perspektivförändringar. Samiskrelaterad forskning behöver formuleras och utföras av betydligt fler samer. Det finns även all anledning att stärka forskningen om, för och med renskötelsen och dess förutsättningar, och då utifrån förutsättningen att stärka detta kulturarv och samtidigt viktiga näring. Detta hänger nära ihop med långsiktig skydd av marker och vatten, för allas gemensamma hållbara framtid.

Andra viktiga forskningsområden

I denna genomgång har flera viktiga områden utelämnats. Detta innebär inte att de är mindre viktiga. Det handlar om de oerhört viktiga frågorna om språk och revitalisering, våld och strukturellt våld, mellansamiska maktrelationer, genusperspektiv. Det är uppenbart att det finns många viktiga frågeställningar som behöver belysas och beforskas, på samma villkor som övriga nämnda områden. Hela det samiska området är kraftigt underbeforskat utifrån samiska perspektiv och det är viktigt att omfattande satsningar görs, på kort sikt och på lång sikt.

Avslutningsvis önskar vi se

- **omfattande och långsiktiga forskningssatsningar inom svensk akademi, på samiskrelaterad forskning inom samtliga discipliner,**
- **att satsningen sker vid landets alla lärosäten och att forskarnätverk såsom Uppsam – föreningen/nätverket för samiskrelaterad forskning i Uppsala får möjlighet till vidareutveckling**
- **en omfattande satsning på stärkande av samisk representation inom forskningen, utifrån förebilder från ledande länder inom urfolksforskning såsom Nya Zeeland, Australien, USA och Kanada**
- **satsningar på plattformar för möte mellan akademi och det samiska samhället, där sociala innovationer såsom den nyligen initierade ”Samelands fria universitet” (www.samelandsfriauniversitet.com) – en webplattform och workshopsprojekt – kan vara en av flera viktiga satsningar.**
- **Omfattande satsningar på utveckling av forskningsetik och policies, i ledning av och i samverkan med majoriteten av organiserade aktörer i det samiska samhället**

Undertecknare:

May-Britt Öhman, Fil.Dr., ledare för Teknovetenskapliga forskargruppen, Centrum för Genusvetenskap, Uppsala universitet/Samelands fria universitet

Länk till artikel publicerad i Feministiskt Perspektiv 1 juli 2015

<https://www.feministisktperspektiv.se/2015/07/02/att-fa-tala-for-sig-sjalv/>

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

En av blockaderna i Gállok - Kallak, 2013. Foto: Johan Sandberg McGuinne

Översvämning i Kaunisvaara gruvdamm, 2014. Foto Peter Öhman

Referenser:

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Atkinson, Judy. 2002. *Trauma trails, recreating song lines : the transgenerational effects of trauma in Indigenous Australia*, North Melbourne.

Broberg, Agneta. 2013. ”Stoppa diskrimineringen av samer med ny urfolkspolitik”, DN, 2013-09-16.

<http://www.dn.se/debatt/stoppa-diskrimineringen-av-samer-med-ny-urfolkspolitik/>

DO.SE .2015.DO och Sametinget verkar för en samisk sanningskommission
<http://www.do.se/om-do/pressrum/aktuellt/aktuellt-under-2015/do-och-sametinget-verkar-for-en-samisk-sanningskommission/>

Hanes, Gertrude (2001). *Vaisaluokta under 100 år*. Porjus: Vaisa samefören.

Hagerman, Maja. 2015. *Käraste Herman: rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Stockholm: Norstedt

Hübinette, Tobias & Tigervall, Carina (2008). *Adoption med förhinder: samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum

Huuva, R.-M., 2009. ”Vem äger mina kvarlevor?” *Samefolket* 2/2009: 37.

Junka-Aikio, Laura. 2014: Can the Sámi speak Now? *Cultural Studies*, DOI: [10.1080/09502386.2014.978803](https://doi.org/10.1080/09502386.2014.978803)

Lantto, Patrik (2008). "Att det för lapparne skulle vara likgiltigt hvar han flyttade": tvångsflyttningar som problemlösning i svensk samepolitik. *Människor i norr : samisk forskning på nya vägar*. 141-166.

Larsson, Gunilla. 2014 Protecting Our Memory from Being Blasted Away Archaeological Supradisciplinary Research Retracing Sámi History in Gállok/Kallak”. *RE: mindings : co-constituting indigenous, academic, artistic knowledges* (eds): Gärdebo, Öhman, Maruyama. HVC: Uppsala University.

Ledman, Anna-Lill. 2012. *Att representera och representeras: samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966-2006* . Umeå universitet, Umeå.

Lindhe, Alexander. 2015. Konstnär får inte fotografera kranier. *Fotosidan*.

<http://www.fotosidan.se/cldoc/konstnar-far-inte-fotografera-kranier.htm>

Lundberg Andersson, Hannes. 2014. ”TV4:s samehån har anmälts 50 gånger”, Aftonbladet 2014-02-27 <http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/tv/article18451054.ab>

Lundberg Tuorda, Tor. 2014. ”Life as a Sami activist: my struggle for a mining- free Gállok – Jokkmokk and Kvikkjokk” i *RE: Mindings: co-constituting indigenous / academic / artistic knowledges*, eds Johan Gärdebo, May-Britt Öhman and Hiroshi Maruyama, 199-210. Uppsala: Hugo Valentin Centre, 2014

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

Maček, Ivana (red.) 2014. *Engaging violence: trauma, memory and representation*, Hove.

Marainen, Johannes. 1996. Tvångsförflyttning av samer / Johannes Marainen. *Norrbotten*. 1996, s. 62-79

Nyyssönen, Jukka. 2007. "Everybody recognized that we were not white". Sami identity politics in Finland, 1945-1990, PhD thesis, Tromsø University: Tromsø

Omma, Lotta. 2013. *Ung same i Sverige: livsvillkor, självvärdering och hälsa*. Diss. Umeå : Umeå universitet.

Persson, Marie & Öhman, May-Britt. 2014. Visions for a future at the source of the Ume river, Sweden: the battle against the Rönnebäck nickel mining project, *RE: Mindings*. (Eds) Gärdebo, Öhman, Maruyama, Uppsala: HVC, 103-119.

Pirak Sikku, Katarina. 2014. Nammaláphán: Bildmuséet 31/01-20/04 2014.

Opublicerad utställningsfolder. Bildmuséet, Umeå.

<http://www.bildmuseet.umu.se/sv/utstaellning/katarina-pirak-sikku/katarina-pirak-sikku-om-utstaellningen/13886>

Sametinget. 2015. DO och Sametinget verkar för en samisk sanningskommission
<https://www.sametinget.se/90491>

Sarivaara, Erika, Uusiautti, S., & Määttä, K. 2013. The position and identification of the Non-Status Sámi in the marginal of indigeneity. *Global Journal of Human and Social Sciences*, 13(1), 23-33.

Skarin, A., C. Nellemann, L. Rönnegård, P. Sandström, and H. Lundqvist. (2015) Wind Farm Construction Impacts Reindeer Migration and Movement Corridors. *Landscape Ecology*, 1-14. doi:10.1007/s10980-015-0210-8.

Smith, Linda Tuhivai. 1999. *Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples*. London.

Svalastog, Anna Lydia. 2014. On teacher education in Sweden, school curriculums, and the Sámi people. In *RE: Mindings: co-constituting indigenous / academic / artistic knowledges*, eds Johan Gärdebo, May-Britt Öhman and Hiroshi Maruyama, 151-169. Uppsala: Hugo Valentin Centre.

Svanberg, Fredrik. 2015. *Människosamlarna: anatomiska museer och rasvetenskap i Sverige ca 1850-1950*. Stockholm: Historiska museet

Svensson, Therese. 2015. Alla rasifieras!, *MANA* 2015-06-18 <http://tidskriftenmana.se/alla-rasifieras/>

Thunqvist, Eva-Lotta. 2014. Investigating bombshells contaminations of the Waters of the Lule river catchment area some conclusions from a pilot study made with supradisciplinary

Slutligt utkast – fortfarande under arbete – 20151023 kl. 09.28 För underskrifter.

research methodologies (Nausta, Udtja and Neat), *RE: Mindings: Co-Constituting Indigenous / Academic / Artistic Knowledges*, eds Johan Gärdebo, May-Britt Öhman and Hiroshi Maruyama, 191-196. Uppsala: Hugo Valentin Centre.

Wilson, Shawn. 2008. *Research is ceremony*. Halifax & Winnipeg.

Åhrén, Christina. 2008. *Är jag en riktig same?: en etnologisk studie av unga samers identitetsarbete*, Umeå universitet, Diss. Umeå

Öhman, May-Britt and Lilian Mikaelsson. 2014. When the land became a testing range: Nausta, Udtja and NEAT. In *RE: Mindings: co-constituting indigenous / academic / artistic knowledges*, eds Johan Gärdebo, May-Britt Öhman and Hiroshi Maruyama, 259-267. Uppsala: Hugo Valentin Centre.

Öhman, May-Britt. 2015a. Julevädno ja mån : Lule älv och jag - tystnad, minnesförlust och jojka älven som samisk-svensk vattenkraftshistoria. In [eds] Kaiserfeld, Thomas & Wormbs, Nina, *Med varm hand : texter tillägnade Arne Kaijser*. Stockholm, s. 105-137, (Stockholm papers in history and philosophy of technology

Öhman, May-Britt. 2015b. “Embodied Vulnerability in Large Scale Technical Systems – Vulnerable Dam Bodies, Water Bodies and Human Bodies”, Käll, Lisa Folkmarson (ed.) *Bodies, Boundaries and Vulnerabilities -- Interrogating Social, Cultural and Political Aspects of Embodiment*. Springer

Öhman, May-Britt, 2015c. *Hällberget, Överkalix; vindkraft eller skog och renbete? – forskningsanteckning*.

<http://www.maybrittohman.com/startblog/hallberget-overkalix-vindkraft-eller-skog-och-renbete-forskningsanteckning>

Öhman, May-Britt and Wyld, Frances. 2014. ‘Lands of Fire and Ice; from Hi-Story to History in the Lands of Fire and Ice: Our stories and embodiment as Indigenous in a colonised hemisphere’ in V. Castejon, A. Cole, O. Haag, and K. Hughes, (eds.) *Ngapartji Ngapartji Reciprocal Engagement: Ego-Histoire, Europe and Indigenous Australia*, Australian National University E Press, Canberra.

Össbo, Åsa. 2014. *Nya vatten, dunkla speglingar: industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renskötselområdet 1910-1968*. PhD thesis. Umeå : Umeå university.